

HANDLINGSPLAN
VED
SJUKDOM, DØDSFALL OG
ULYKKER
FOR GRUNNSKULEN
I
SELJORD

Revidert august 2017

Innholdsliste

Sidetal

Innleiing	s. 3
Eleven og eleven sin familie	s. 4-13
Når ein elev blir alvorleg skada i skuletida	s. 4-5
Når ein elev døyr. Dødsfallet skjer i skuletida	s. 6-7
Når ein elev blir alvorleg sjuk	s. 8
Når ein elev døyr. Dødsfallet skjer i heimemiljøet	s. 9
Når ein av eleven sine omsorgspersonar blir alvorleg sjuk	s. 10
Når mor/far eller sysken døyr	s. 11
Når andre som står eleven nær døyr	s. 12
Personalet	s. 13-16
Når ein i personalgruppa blir alvorleg sjuk	s. 13
Når ein i personalgruppa døyr	s. 14
Når det er alvorleg sjukdom i næraste familie	s. 15
Når ein i personalgruppa misser ein av sine næraste	s. 16
Diverse	
Tiltaksliste ved alvorleg ulykke på skulen	s. 17
Viktige telefonnummer	s. 18
Lenker	s. 19
Litteraturliste – litterære hjelpemiddel	s. 20

Innleiing

Denne planen er utarbeidd etter malen for kriseplan i barnehagane i Seljord.

I tillegg er det lagt inn sjekklister, nyttige lenker og tips til litteratur frå Utdanningsdirektoratet sine beredskapssider, sjå oversikt over lenker s. 19.

I tilfelle krisesituasjonar vil skulen også ta omsyn til kva kriseteamet i Seljord rår skulen til å gjere. Rektor må i kvart tilfelle vurdere kor strengt ein skal fylgje handlingsplanen.

Når ein i det fylgjande skriv "rektor", vil det i rektors fråvær seie assisterande rektor. Dersom det er fråvær på begge to er det den i personalet som har blitt sett til å ha rektoransvaret den aktuelle dagen.

Eleven og eleven sin familie

Når ein elev blir alvorleg skada i skuletida

DEN FYRSTE FASEN

- Den av personalet som er nærast set i gang fyrstehjelp og får varsla andre i personalet
- Som fordeler desse oppgåvene:
  - Kontakte lege/ambulansse
  - Ta seg av den skadde
  - Ein av personalet skal bli med til sjukehuset
  - Få tak i foreldre/føresette til eleven då det er heimen som fyrst skal vite at eleven er skada
- Viss ein annan elev er utøvar av skaden, må skulen ta hand om denne for å beskytte og roe ned, ev. overlata til politiet.
- Rektor informerer kommunalsjef
- Det skal ikkje gjevast ut opplysningar om saka før heimen er informert
- Det er tilsette ved sjukehuset som skal gje ut opplysningar om stilt diagnose til eleven
- Viss det er ynskjeleg skal rektor eller andre frå skulen vere saman med foreldra
- Avhengig av kor stor skada er, legg kommunalsjef og rektor ein plan for korleis informasjon til omverda skal gjevast. Nødvendige tiltak blir sett i verk
- I akuttfasen må personalet som har opplevd situasjonen, og som er attende i skulen, prøve å halde seg rolege. Resten av elevgruppa vil trenge omsorg og støtte
- Personalet i skulen som ikkje er til stades, får informasjon
- Etter avtale med heimen til eleven, informerer rektor andre foreldre om det som har hendt snarast råd, og helst same dag
- Skulen tek kontakt med kriseteamet ved behov for hjelp. Dette kan gjerast gjennom kommunalsjef eller via legevakt.

DEN ANDRE FASEN

- Rektorane i dei andre skulane i Seljord blir informert
- Kommunen informerer forsikringsselskapet
- Elevane som er på skulen, spesielt klassa til den skadde eleven, må få tid og høve til å stille spørsmål og snakke saman. Timeplanen set ein til side
- Personalet i skulen tek kontakt med familien til eleven, dreg på besøk, ringer og sender blomar
- Ut ifrå kor stor skada er blir det avtala vidare oppfølging i samarbeid med heimen
- Innkalle til møte for personalet der ein arbeider vidare med hendinga, og vurderer årsaka til skaden. Eventuelle utbetringar av fysisk miljø, eller endringar av rutinar, blir straks utført
- Kan vere aktuelt å kontakte arbeidstilsynet
- Internt skademeldingsskjema blir fylt ut
- Skademeldingsskjema til forsikringsselskap blir fylt ut

Skademeldingsskjema, internt og til forsikringsselskapet, ligg på kommunens intranett;

<http://intranett.seljord.kommune.no/tjenester/hms/skademelding>

Når ein elev dør.

Dødsfallet skjer i skuletida

DEN FYRSTE FASEN

- Den av personalet som er nærast prøvar å gje fyrstehjelp og får varsla andre tilsette
- Som kontaktar lege/ambulansse og rektor
- Rektor fordeler desse oppgåvene:
  - Vere med den skadde (fyrstehjelp?)
  - Få tak i foreldra til eleven
  - Ein av personalet kan bli med til sjukehuset
  - Ta seg av dei andre elevane, få dei vekk frå ulykkesstaden

Lærar skal ikkje konstatere dødsfall, men informere om at det har skjedd ei alvorleg ulykke.

Dersom ein veit at eleven ikkje er i live, kan ein ta kontakt med prest.

Det er dei tilsette ved sjukehuset som skal gje foreldra opplysningar om stilt diagnose til eleven.

Det er foreldra som fyrst skal vite at eleven er død.

Det skal ikkje gjevast ut opplysningar om saka før foreldra er informert.

Dødsbodskapan må gjevast andlet til andlet.

- Dersom det er ynskjeleg er rektor eller andre frå skulen saman med foreldra den fyrste dagen
- Rektor informerer kommunalsjef
- Kommunalsjef varslar kriseteamet
- Kommunalsjef set i verk tiltak saman med rektor
- I denne fyrste fasen må personalet som har opplevd situasjonen, og som er attende i skulen, prøve å halde seg rolege. Resten av elevane vil trenge omsorg og støtte

DEN ANDRE FASEN

- Rektor og kommunalsjef legg ein plan for korleis informasjonen skal bli gitt til personalet
- Foreldra til den døde eleven blir informert om korleis skulen har handtera situasjonen. Dei bør få høve til å uttrykke sine ynskje
- Rektor informerer i samråd med foreldra resten av foreldregruppa om hendinga
- Rektorane i dei andre skulane i kommunen blir informert
- Rektor og kommunalsjef kallar inn til foreldremøte dagen etter der informasjon blir gitt, og aktuelle fagpersonar er til stades
- Kommunen informerer forsikringsselskapet
- Personalet i skulen og skuleeigar tek kontakt med eleven sin familie, dreg på besøk og sender blomar
- Evt. minnestund blir arrangert i næraste veke der born, foreldre, personalet og skuleeigar er til stades
- Avklare kven som skal delta i gravferd, og om skulen skal stenge
- Snakke med elevane om kva som skjer i ei gravferd
- Avtale med presten og dei etterlatne korleis skulen kan syne deltaking under gravferda
- Personalet bør stille seg viljuge til å bruke ekstra tid for å møte reaksjonar frå både elevar, tilsette og foreldre
- Ljos, bilete, teikningar og dikt kan setjast opp på ein samlingsstad i skulen
- Gje tid og rom for samtale i elevgruppa om kva som har hendt.
- Besøk gravstaden, og snakk om den døde i tida etterpå

Det er viktig med oppfølging av både elevar og tilsette.

Sorgarbeid tek tid, og reaksjonar som det må arbeidast med kan kome lenge etterpå.

Ungdomspresten er ein aktuell samarbeidspart, både for å følgje opp dei andre elevane og den berørte familien, til å vere med på minnestund, som samtalepart og liknande.

Når ein elev blir alvorleg sjuk

DEN FYRSTE FASEN

- Skulen blir informert om situasjonen
- Det blir avtalt med foreldra kven i skulen som skal informerast om kva (elevane, personalet, dei andre foreldra), og kven som skal gje denne informasjonen

DEN ANDRE FASEN

- Rektor tek kontakt med foreldra når eleven er borte frå skulen over lengre tid
- Avklare med foreldra kva oppfølging dei ynskjer, og informere om kva skulen kan gjere. Informer om rett til undervisning heime under sjukdom
- Vurdere om ein frå personalet skal besøke heimen, evt. dra på besøk til sjukehuset
- Send ei helsing til eleven
- Klassestyrar får ansvar for fast kontakt med barnet og foreldra
- Klassestyrar må dokumentere viktige avtaler og informasjon

Når ein elev døyr

Dødsfallet skjer i heimemiljøet

DEN FYRSTE FASEN

- Dersom rektor får melding om dødsfallet i ei tid skulen er stengt, bør rektor ringe til personalet same kveld då behovet for samtale og informasjon er stort
- Rektor informerer om felles frammøtetid for alle tilsette dagen etter
- Kontakt familien til eleven så snart som råd
- Avtal i samråd med foreldra til eleven kva informasjon som skal ut til resten av foreldregruppa
- Informere kommunalsjef som kontaktar kriseteamet, ev. ungdomsprest

DEN ANDRE FASEN

- Klargjer med foreldra kva dei ynskjer frå skulen si side. Informer om kva skulen har planlagt
- Rektor informerer i samråd med foreldra resten av foreldregruppa om hendinga
- Rektorane i dei andre skulane i kommunen blir informert
- Personalet i skulen og skuleeigar tek kontakt med eleven sin familie, dreg på besøk og sender blomar
- Evt. minnestund blir arrangert i næraste veke der born, foreldre og personale er til stades
- Avklare kven som skal delta i gravferd
- Snakke med elevane om kva som skjer i ei gravferd
- Ta kontakt med ungdomspresten
- Avtale med presten og dei etterlatne korleis skulen kan syne deltaking under gravferda
- Personalet bør stille seg viljuge til å bruke ekstra tid for å møte reaksjonar frå både elevar, tilsette og foreldre
- Ljos, bilete, teikningar og dikt kan setjast opp på ein samlingsstad i skulen
- Gje tid og rom for samtale i elevgruppa om kva som har hendt.
- Besøk gravstaden, og snakk om den døde i tida etterpå
- Det er viktig med oppfølging av både elevar og tilsette
- Observer reaksjonar frå andre elevar over tid

Når ein av eleven sine omsorgspersonar blir alvorleg sjuk

DEN FYRSTE FASEN

- Informasjon blir gitt av den sjuke sjølv, eller ein av dei næraste
- Det er viktig at klassestyrar held god kontakt med heimen om det som skjer i skulen
- Det er viktig å nytte klassestyrarar/sosiallærar /helsesyster for å følgje opp eleven i ein krevjande situasjon

DEN ANDRE FASEN

- Klassestyrar har ansvaret for kontakten med eleven og foreldra
- Det er viktig med skriftleg informasjon og dokumentasjon

Når mor, far eller sysken dør

DEN FYRSTE FASEN

- Skulen blir informert
- Klassestyrar kontaktar heimen til eleven
- Informasjonsmøte med tilsette blir gjennomført så fort som mogleg

DEN ANDRE FASEN

- Avklar med familien kva ynskje dei har i høve til skulen
- Det blir avtalt når eleven som er i sorg, skal kome attende til skulen
- Samle elevane, samtal og informer
- Viss eleven ikkje er til stades, kan ein snakke med dei andre elevane om korleis dei kan hjelpe eleven gjennom sorga
- Dersom eleven er til stades, må klassestyrar ha snakka med eleven slik at han/ho er godt førebudd på kva som skal skje
- Avklar om det skal sendast blomar i gravferda
- Dersom det er open gravferd, avtal med prest og dei etterlatne korleis skulen kan syne deltaking under gravferda
- Rektor og klassestyrar bør møte i gravferda
- Eleven som har mista ein av sine nærmaste, må ha ekstra oppfølging av klassestyrar (evt. sosiallærer og helsesyster)
- Vis omsorg for dei andre i familien. Ta initiativ, og snakk ope
- Ver merksam på reaksjonar til dei andre elevane
- Hugs at sorg er ein langvarig og individuell prosess
- Opne for at og andre elevar kan ha behov for å snakke med nokon
- Bruke kriseteamet, ungdomsprest, helsesyster eller andre fagpersonar ved behov

Når andre som står eleven nær dør

DEN FYRSTE FASEN

- Når skulen blir informert, tar klassestyrar kontakt med heimen og avtalar korleis ein kan hjelpe eleven

DEN ANDRE FASEN

- Avtal vidare arbeid i skulen
- Klassestyrar har samtale med eleven dersom det er behov for det

Personalet

Når ein i personalgruppa blir alvorleg sjuk

DEN FYRSTE FASEN

- Rektor informerer heile personalgruppa om sjukdommen etter avtale med den skule eller næraste pårørande
- Foreldre/elevar bør bare få generell informasjon

DEN ANDRE FASEN

- Rektor/personalet tek kontakt med den sjuke/heimen, t.d. ringer, sender blommar, går på besøk
- Rektor har spesielt ansvar for å halde jamleg kontakt med den sjuke framover

Når ein i personalgruppa døyr

DEN FYRSTE FASEN

- Den som fyrst får melding, varslar rektor straks
- Rektor syter for at personalet blir varsla så snart som råd er
- Rektor informerer kommunalsjef. Det blir avtalt kven som skal gjere kva
- Ta kontakt med dei etterlatne for å vise deltaking

DEN ANDRE FASEN

- Det blir innkalla til personalmøte for å informere og avklare kven som gjer kva vidare
- Informer elevane om dødsfallet
- Rektor utformar eit informasjonsskriv til foreldra om dødsfallet, og om den informasjonen elevane har fått
- Skulen held stengt under gravferda. Dei frå personalet som ynskjer å delta i gravferda, bør få høve til dette
- Avtal med dei etterlatne og prest korleis skulen kan syne deltaking under gravferda
- Gje tid og rom for samtaler
- Ver merksam på elevar som har hatt nær kontakt med den døde

Når det er alvorleg sjukdom i næraste familie

DEN FYRSTE FASEN

- Rektor og andre på skulen tek kontakt med den tilsette. Det kan vere å sende ein blom, ringe eller dra på besøk
- Hugs på dei tilsette ved lengre fråvær p.g.a. sjukdom i familien

DEN ANDRE FASEN

- Rektor bør legge til rette slik at den som er råka av sjukdom i familien, og som ynskjer å vere i arbeid, får høve til det
- Rektor bør gje naudsynt informasjon til personalet og elevane etter avtale med den det vedkjem

Når ein i personalgruppa misser ein av sine næraste

DEN FYRSTE FASEN

- Rektor tar kontakt
- Rektor informerer dei andre tilsette om dødsfallet
- Send blomar, eller besøk heimen

DEN ANDRE FASEN

- Personalet snakkar med elevane om kva som har hendt etter avtale med den tilsette
- Set av tid til samtale med den tilsette

Diverse

ALVORLEG ULYKKE PÅ SKOLEN

Sjekkliste ved alvorleg ulykke på skulen – 1.fase (UDIR)

Kryss utført	Tiltak	Ansvarlig	Telefon	Gjøremål	Hjelpemidler
1	Ring lege/ambulanse	Fyrste til staden	113	Gje førstehjelp Hald kontakt med 113	1. Førstehjelp www.folkehjelp.no/
2	Ring politi	Skuleleiar	112	Sikre ulykkessted Etterforsking	2. Varsle politi
3	Samle kvar klasse	Kontakt-lærer, eventuelt timelærer		Samle/ informere/ roe ned	3. Samle elevane
4	Kontakte den skaddes føresette	Skuleleiar	I følgje klasselister	Varsle om ulykke Stad for frammøte	4. Varsle føresette
5	Ta hånd om utøvar av skade	Skuleleiar	Politi	Beskytte Overlate til politi	5. Utøvar av skade
6	Be om ekstern krisehjelp	Skuleleiar	Kriseteam-leiar	Skulekontor Varsle kriseteam via kommunalsjef eller legevakt	6. Kontakte krisehjelp Kommunalsjef kan varsle kriseteamet. Viss ein ikkje får kontakt med kommunalsjef, kan ein varsle gjennom legevakta.

VIKTIGE TELEFONNUMMER

Alarmsentralen	Brann	111
	Politi	112
	Ambulanse	113
Kommunalsjef	Ronde Schade	tlf. kontor 35 06 51 05
		tlf. mob. 41 32 89 29
Pedagogisk konsulent	Tone Bøhn	tlf. kontor 35 06 51 22
		tlf. mob.: 45 63 24 88
Kommunelege 1	Elisabeth Swensen	tlf. kontor 35 06 52 50
		tlf. mob. 95 92 99 05
Prest	Dag Harald Undheim	tlf. kontor 48 08 57 54
		mob. 90 77 89 21
Ungdomsprest	Petter Jakobsen	mob. 90 95 14 09
Lensmann	Else Eilefstjønn	tlf. kontor 35 05 01 00
Legesenter		Tlf. 35 06 52 50
Legevaktsentralen		Tlf. 35 05 00 05
Vest-Telemark pedagogisk–psykologisk teneste, PPT		Tlf.35 05 31 22
Leiar av kriseteamet	Gunn Marit Sandsdalen Lind	mob. 40 91 35 60 (jobb)

Aktuelle lenker:

Senter for krisepsykologi: www.krisepsyk.no

RVTS Sør: sor.rvts.no/

Ung sorg: www.ung.no/sorg/

HelseNorge: helsenorge.no/Sider/sorg-og-sorgreaksjoner-hos-barn-og-ungdom.aspx

Utdanningsdirektoratet, Veiledere for krisehåndtering i skolen: www.udir.no/Laringsmiljo/Beredskap-og-krisehandtering/Veiledere-for-beredskap-og-krisehandtering-i-skolen/

Vi som har et barn for lite: www.etbarnforlite.no

Landsforeningen for etterlatte etter selvmord: www.levenorge.no

Kreftforeningen: www.kreftforeningen.no

Landsforeningen for uventet barnedød: www.lub.no

Foreningen for hjertesyke barn: www.ffhb.no

Psykososial oppfølging etter kriser og katastrofer: www.kriser.no

Barneombudet: www.barneombudet.no

Ung.no: www.ung.no

Den Norske Kirke: www.kirken.no

Human- Etisk Forbund: www.human.no

Seljord kommune/Beredskap: www.seljord.kommune.no/nb-NO/Tenester/Tenestekatalog/Beredskap.aspx

LITTERÆRE HJELPEMIDLER

BARN

Aasmundtveit, Anne Kristin/ Kramer, Hilde: "Gule roser til pappa", IKO-forlaget 2007.

Fredrik er en liten gutt med store spørsmål. Hva skjer når pappa blir syk og legene ikke kan hjelpe? Hvorfor har ikke mamma flere svar igjen?
ISBN 978-82-7112-713-8

Abrahamsen, Aase Foss: "Det var ikke min skyld", Gyldendal 1990.

Barneroman. Ellen dør i en trafikkulykke, og bestevenninna Nina sliter med hun har skyld i Ellens død. ISBN 82-525-2188-6

Beake, Lesley/ Littlewood, Karin: "Hjemme nå", IKO- Forlaget/ Kirkens Nødhjelp 2006.

Lille Sieta har mistet foreldrene sine. Hvordan kan hun være glad når hun har så mange triste bilder inni seg? ISBN 82-7112-774-8

Bjørnstad, Taran/ Bergan, Tone: "Sykehusboka", Rikshospitalet HF/ Aschohoug 2007.

En bok der barnet selv er hovedpersonen. Man kan lese om kroppen, lese fortellinger om hvordan andre har hatt det på sykehuset, og skrive eller tegne om egne opplevelser. ISBN 978-82-03-24952-5.

Borgenvik, Gerd: "Som stjerner på himmelen", Lunde Forlag 2001.

Anette har mistet tanten som hun var så glad i. Nå leser hun et langt brev som tante Ma skrev til henne. ISBN 82-520-3459-4

Dunér, Anna: "Regnbuevær", IKO- Forlaget 2001.

Mariann på 10 år har mistet lillesøsteren sin. Hun tenker på det hele tiden, og kjenner at hun vil fortelle det til noen som ikke vet hva som hendte. Derfor starter hun sott eget hemmelige radioprogram. Fra 7 år. ISBN 82-7112-602-4

Henmo, Sverre: "Når dinosaurer gråter", Omnipax 2003.

Martin og bestefar er bestevenner, men rett før Martins bursdag dør bestefar. Ingen kan helt forklare hvor han er blitt av. ISBN 82-530-2526-2

Hveding, Grethe: "Maria og høststormen", Lunde Forlag 2002

Marias oldemor blir syk og dør. Maria blir med i begravelsen.
ISBN 82-7884-536-0

Hølleland, Øistein: "Når elefanter gråter", Damm 2001

Elefanten Georg gråter over den store urettferdigheten at noen barn dør før de har fått leve. Hans eneste datter er død. ISBN 82-517-8474-3

Johnsen, Arnstein N.: "Ein annleis dag", IKO- Forlaget 1990.

En liten bok som forteller barn om begravelse. ISBN 82-7112-295-9

Kaldhol, Marit: "Og låste med en hengelås", Samlaget 1991.

Thorild og morfar koser seg sammen. Så dør morfar. ISBN 82-521-3785-7

Kaldhol, Marit/ Øyen, Wenche: "Farvel, Rune", Samlaget 1986.

Rune og Sara er bestevenner, men så drukner Rune. En bok for yngre barn om tema som død og begravelse. ISBN 82-521-2686-3

Lindgren, Astrid: "Brødrene Løvehjerte", Damm 2004.

Kavrings elskede storebror omkommer i en brann. Lillebror får en hilsen fra "den andre siden" og bestemmer seg for å "ta spranget" dit og gjenforenes med Jonatan. I Nangijala venter svært spennende eventyr. ISBN 82-04-09529-5

Lindgren, Astrid: "Mio, min Mio", Damm 2004

Bo Vilhelm er en ulykkelig og ensom foreldreløs gutt. Så kommer han til sin far Kongen og skal hamle opp med den onde ridder Kato. ISBN 82-04-09528-7

Magnus, Jon/ Holt, Anne: "Gamle Gråmann" Aschehoug 2002.

Den gamle katten Gråpus har bodd hos farfar hele sitt liv. Nå er den gammel og skal dø. Det blir utgangspunktet for refleksjoner rundt døden for Emilie og Max sammen med farfar. ISBN 82-03-24477-7

Mankell, Henning: "Katten som elsket regnet", Damm 2000

Lukas og katten hans, Natt, er uadskillelige. En natt er katten borte for godt, men Lukas møter Natt i en drøm. ISBN 82-517-8775-0

Moen, Torhild: "Det er lov å gråte", IKO- Forlaget 2002

En samling tekster egnet til høytlesning for barn og unge mellom 9-15 år. Aktuell når man skal ta opp temaer omkring sorg eller vårt forhold til andre mennesker. Boken har også eget arbeidshefte. ISBN 82-7112-633-4.

Moen, Torhild/ Bøe, Helge (ill.): "Gullkulen", IKO- Forlaget 2007.

En bok om å miste en søster, men samtidig en fortelling om vennskap og håp. Det er lov å være glad, selv om man er lei seg. ISBN 978-82-7112-772-5

Nilsson, Ulf/ Tidholm, Anna Klara: "Farvel, Herr Muffin", Mangschou 2003.

Marsvinet herr Muffin er blitt gammel og snart kommer han til å dø. Han tenker tilbake på livet sitt. Vi får følge han inn i døden og til graven. Boka formidler dødens realitet med varme og nennsomhet. ISBN 82-91948-11-9

Nyhus, Svein: "Pappa", Gyldendal 2005.

Tommy sitter i senga og lengter etter faren sin. En bok for alle dem som gjør det samme.

ISBN 82-478-0315-1

Nystrom, Carolyn: "Ellen tar farvel", IKO- Forlaget 1991.

Det er vanskelig å venne seg til tanken på at en av våre nærmeste skal dø. Boken handler om et barn som møter sykdom og død. ISBN 82-7112-292-4

Rye, Nils-Einar/ Slyngstad, Jarle: "Så rart å dø", Genesis forlag 1999.

En dag er farfar plutselig borte. Han er ikke mer. I boken følger vi Katinka gjennom begravelsen, og i hennes vanskelige kamp for å forstå hva døden innebærer av sorg, vemod, smerte og savn for mennesker som har mistet sine kjære. ISBN 82-476-0106-0

Rygg, Eli: "Hvor gammel blir en bølge?", Gyldendal Tiden 2001.

Vi følger åtte år gamle Benjamin som er syk av kreft, og som vet at han skal dø. Vi får vite hvordan mor og far, venner og skolemiljø takler den store sorgen. ISBN 82-05-27994-2

Sagen, Rolf/ Blitzner, Jørgen: "Reisa til Leit", Eide Forlag 1989.

Jon Arne, 6 år, har vanskelig for å tro at ikke faren kommer tilbake igjen selv om han omkom i en flyulykke da han var liten. En dag dra Jon Arne og Liv på besøk til Anna. ISBN 82-514-0342-1

Sandemose, Iben: "Englepels", Cappelen 1995.

Katten Jambo er død og Jambos "aller beste venn" er både lei seg og sint. ISBN 82-02-15777-3

Skeie, Eyvind: "Sommerlandet", Luther Forlag 1985.

En beretning om et barn som døde. Hvor kommer vi når vi dør? Eller hvem kommer vi til? ISBN 82-531-3280-8

Stark, Ulf/ Höglund, Anna: "Min søster er en engel", Gyldendal 1996.

Ulfs lillesøster døde i mammas mage. Hun er allikevel den beste søsteren Ulf kan tenke seg. ISBN 82-05-24317-4

Sunne, Linn T.: "Under morelltreet", Samlaget 2001.

Om to bestevenninner, der den ene blir alvorlig syk og dør. Fra 9 år. ISBN 82-521-5885-4

Viermyr, Marianne: "Hjerte-smerte", Damm 1999.

Maggan skriver i dagboka si om lillesøsteren som døde av hjertefeil. ISBN 82-517-8756-4

Vinje, Kari: "Pelle og de to hanskene", Luther Forlag 1999.

En dag lå Pelles lillesøster død i sengen. Er det lov å bli glad igjen selv om man har mistet lillesøsteren sin? ISBN 82-531-5344-9

Winther, Beate: "Fiolekspressen", Svelvik Forlag 2003.

Det er vanskelig for Ane at ingen lenger snakker om moren som døde da Ane var liten. Hun kommer opp i skikkelig trøbbel før pappa skjønner hva hun sliter med. ISBN 82-7922-022-4

Wirgenes, Paul Erik: "Vil du trøste meg, Gud?", IKO- Forlaget 2000.

Et hefte om barns religiøse spørsmål i forbindelse med sorg. Egner seg for foreldre og andre voksne som har med barn og gjøre. ISBN 82-7112-519-2

UNGDOM

Abrahamsen, Aase Foss: "Ikke denne gang", Gyldendal 1992.

Ungdomsroman om nitten år gamle Lene som føler seg mislykket. Så treffer hun Leif som har kreft og bare et år igjen å leve. De forelsker seg og opplever et år i kappløp med livet og døden. ISBN 82-7413-182-7

Bjørlo, Geirdis/ Belsvik, Inger Lise: "Kort til ein engel", Samlaget 2004.

Oskar mister sin far som liten. Han savner faren sin og undrer seg over døden. ISBN 82-521-6463-3

Dahle, Gro: "Ikke gi opp håpet, Werner", Cappelen 2005

Forfatteren forteller om Werners kamp med livet, hans frykt for døden og lengsel mot kjærligheten med et litt skjevt blikk. ISBN 82-02-25785-9

Garder, Jostein: "I et speil, i en gåte", Aschehoug 2002.

Cecilie ligger og skal dø. Da får hun besøk av engelen Ariel. Hvordan er det å være i himmelen? lurer Cecilie på. Og Ariel vil vite hvordan det er å være menneske. ISBN 82-03-24448-3

Hollup, Anne Grete: "Engel", Gyldendal Tiden 2000.

Vivi er 14 år og hypokonder. Så blir hun alvorlig syk av kreft. Hun reagerer med vantro, sinne og etterhvert håp. Men også familie og venner har det svært vanskelig. ISBN 82-478-0458-1

Kaldhol, Marit: "Ein augneblink, kanskje to", Samlaget 2001.

Linn på 17 år opplever at mormor dør. ISBN 82-521-5864-1

Kaste, Bente Christina: "Mamma tar ikke lenger telefonen", Uranus Forlag 2007.

Forfatteren forteller sin historie om hvordan det var å ha en dødssyk mamma gjennom 12 år. Boken anbefales både for fagpersoner og andre som vil vite mer om menneskers indre liv. ISBN 978-82-995508-5-7

Lian, Torun: "Bare skyer beveger stjernene", Aschehoug 1994.

Lillebroren til Maria (11 år) er død, og moren sørger seg syk. Det hadde nok vært bedre for mor om Maria hadde dødd, tenker Maria. ISBN 82-03-24634-6,

Marx, Vibeke: "Lykke til, Robinson", Samlaget 1992.

Om en gutt, en dødssyk mor, fortvilelse og behov for noen å snakke med. ISBN 82-521-3806-3

Munch, Charlotte Glaser: "Trylleslag", Gyldendal 2001.

Kaya er 16 år. For knapt et år siden døde moren hennes og Kaya strever fortsatt med å forstå det. Hun skriver til moren i dagboken si. ISBN 82-02-21139-5

Mæland, Bente Bratlund: "Liv", Samlaget 1995.

Om et venninneforhold som blir stilt på prøve når den ene blir alvorlig syk. ISBN 82-521-4563

Park, Barbara: "Mick Harte har vært her", Omnipax 2001.

Den nesten jevnaldrende søsteren til Mick forteller om sykkelulykken som tar hans liv og om kampen etterpå for å komme seg ut av det store mørket og begynne å minnes broren med glede og humor. ISBN 82-530-2585-8

Ranheim, Unni: "Vær der for meg- om ungdom, død og sorg", Tell Forlag 2003.

Tolv ungdommer deler sine opplevelser og forteller om hvordan de takler sin sorg. I tillegg uttaler fagpersoner seg om sorgreaksjoner hos unge mennesker. ISBN 82-7522-193-5

Van Lieshout, Ted: "Bror", Samlaget 2001.

Om to brødre på 14 og 15 år, der den ene dør av sykdom. Den gjenlevende fortsetter på en dagbok som hans døde bror hadde startet på.

ISBN 82-521-5730-0

VOKSNE

Cleve, Elisabeth: "En stor og en liten er borte", Gyldendal Akademisk 2005.

En ung far trenger hjelp til sin sønn på 2 år som har mistet mamma og lillebror i en bilulykke. En fortelling fra innsiden av barnepsykologens rom. ISBN 82-05-33724-1

Dahl, Per Arne/ Olafsen, Espen: Hva skal vi med stjerner nå? Schibsted forlag 2008

Danbolt, Lars Johan/ Fiske, Solveig/ Lappegard, Sevat: "Et liv er endt", Verbum 2005.

Et hefte ment som hjelp til de etterlatte i dagene etter et dødsfall, både praktisk og følelsesmessig. ISBN 82-543-0840-3

Dyregrov, Atle: "Sorg hos barn". Fagbokforlaget 2006

Dyregrov, Atle/ Raundalen, Magne: "Sorg og omsorg i skolen" (side 136-137),

Magnat Forlag 1994.

Ekvik, Steinar: "Trøste og bære", Verbum 2007

Hvordan kan vi stille opp for hverandre i livets motbakker? Om livet og døden, om unge og gamle, om selvrespekt og respekt for andres grenser. ISBN 978-82-543-1070-0

Gramnæs, Andreas: "Kristian er død", Uranus Forlag 2007.

Andreas var 16 år da han mistet storebroren. Andreas har autisme og begynte å skrive tekster for å beskrive tankene og følelsene sine. Dette ble terapi for både ham og moren, og nå har de samlet tekstene til en bok.

ISBN 978-82-995508-7-1.

Hambro, Benedicte/ Eskild, Hilde: "Den aller første natten", Ganesa 2007.

40 historier til trøst, ettertanke og glede. ISBN 978-82-7895-039-5

Johannesen, Erna: "Gleden bakom sorgen", Cappelen 2005.

En sterk og ærlig skildring om sorgen over å miste sin 26 år gamle sønn, men også om hvordan verden litt etter litt blir "normal" igjen. ISBN 82-02-24339-4

Munthe-Kaas, Bitten: "Når barn dør før livet begynner", Aschehoug 1990.

En historie om lille Julie som fikk leve bare i 17 timer, og i tillegg fagfolks og foreldres erfaringer om det å miste et barn før livet virkelig har begynt. ISBN 82-03-16288-6

Ranheim, Unni: "På talefot med døden- beretninger om livet", Uranus Forlag 2004.

Hvorfor er det så vanskelig å snakke om døden? I denne boken deler mennesker noen av sine innerste tanker, følelser og opplevelser om livet og døden. ISBN 82-995508-1-5

Raundalen, Magne/ Schultz, Jon-Håkon: "Krisepedagogikk" (side 194-201), Universitetsforlaget 2006.

Susanne, 8 år: "Tenkeboka- Det blå hjertet", Uranus Forlag 2006.

To dager før mamma døde, begynte Susanne å skrive og tegne i kladdeboken sin. Boken er et ærlig og vakkert dokument om et barns kjærlighet til en mamma som er død.

ISBN 82-995508-2-3

Torkelsen, Terje: "Sangen etter dine sko: en beretning om sorg, selvmord og livstro", Genesis forlag 1996.

Forfatterens sønn hadde en alvorlig psykisk sykdom og tok sitt eget liv, 23 år gammel. Boken har glimt fra familiens erfaringer fra tiden etter at de mistet ham og disse erfaringene innleder en gjennomgang av viktige faser i en taps- og sorgprosess. ISBN 82-476-0006-4

Verdikommisjonen: "Verdier ved livets slutt", 2001.

En mangfoldig bok om hvordan vi lever med døden i vår tid. Blant annet om profesjoner, kulturer, filosofi og ritualer. ISBN 82-995431-3-4